

Profesjon, akademi eller marked

- Hva sikrer kvalitet og relevans i høyere utdanning?

Sigurd Rysstad, februar 2014

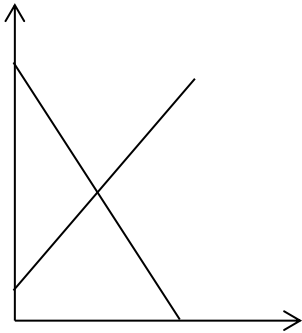
Disposisjon

- A. To rendyrkede modeller: Stat vs. Marked
Markedssvikt vs. Styringssvikt i høyere utdanning
- B. Aktørers atferd i organisasjoner: Konsekvens- eller regellogikk?
- C. To hovedtyper studier: Profesjons- vs. fagstudier.
- D. Tilbudsstyrt utdanning: Den norske modellen før 2002
- E. Kvasimarkeder i høyere utdanning – Norge fra 2003

A. Marked vs. stat

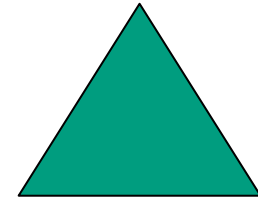

Idealisert marked med autonome aktører og markedspriser

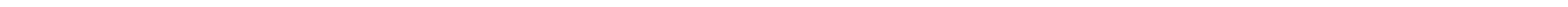

Selvregulerende «frie» markeder
- fri etablering, konkurranse, markedspriser
(koordinerer ressursbruk, motiverer til innsats
og informerer om knapphet/behov)

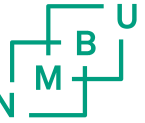
Statlig styring og finansiering

Sentral planlegging og kommandolinjer

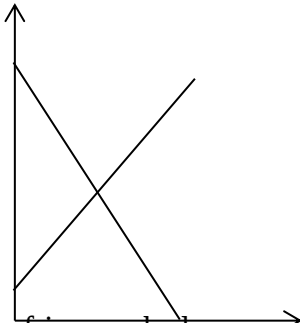

A. Marked vs. stat i høyere utdanning

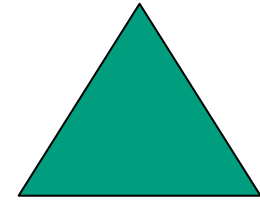

Idealisert marked

Statlig styring og finansiering

Selvregulerende «frie» markeder

Sentral planlegging og kommandolinjer

Markedssvikt:

- **Asymmetrisk info.** om kvalitet (erfarings- & /tillitsgoder («credence»))
- **Eksterne effekter** (samfunnets nytte > studentens nytte)
- Uønskede **fordelingsvirkninger**
- **Aktører med dominerende posisjon** («tynne markeder»)
- **«Internalities»:** Ledere og/eller ansatte som forfølger andre mål enn «oppdraget» gitt av eier (pga individu-elle mål eller andre normer)

Styringssvikt:

- **Planleggingssvikt**
- Institusjoner med mål som avviker fra eiers
- **Skjev/ukorrekt info oppover gir feildisponering**
- Sentrale beslutninger påvirket av **politiske spill**
- Svake insentiver gir ineffektivitet
- **«Internalities»:** Ledere og/eller ansatte med «andre» mål

B. Aktørers atferd i organisasjoner: Konsekvens- eller regellogikk?

- Konsekvenslogikk:

Aktører som forfølger egeninteresser, dvs. maksimerer (egen) «nytte»

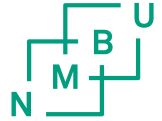
- Rasjonelle (maksimerende) aktører
- Begrenset rasjonalitet

- Regellogikk:

Aktører gjør det de mener «**passer seg**» («appropriate») gitt egen identitet og situasjon

(Normstyrt atferd)

B. Regellogikk

- Hva "passer/sømmer seg"?
 - Situasjon: "Hva slags situasjon er dette"?
(f.eks. Styresak: Endring i studieplan/programportefølje. Forslag: Matematikk gjøres valgfritt. Rolle: Leder av instituttstyre)
 - Identitet: "Hvem er *jeg* i denne situasjonen"?
(f.eks. budsjettansvarlig/leder *eller* fagperson/professor?)
 - Regler: "Hvordan handler en "slik person" i en "slik situasjon"?"
- Identiteter formes av
 - eksterne insentiver og sanksjoner,
 - egne opplevelser av kompetanse eller autonomi, og
 - læring av aksepterte meninger om ulike roller

C. Profesjons- vs. fagstudier

- Profesjonsstudier:

(a) Lisensierte yrker:

Lege, veterinær, psykolog,
lærer, prest, sykepleier,
revisor, advokat,
jordskiftedommer,
etc.

(b) Ikke-lisensierte
profesjoner:

Sivil og samfunnsøkonomer,
arkitekter, byplanleggere,
naturforvaltere, agronomer,
ingeniører, etc.

- Fagstudier

– Fagstudier:

Matematikk, kjemi, biologi,
bioteknologi, sosiologi,
historie, arkeologi
statsvitenskap, etc.

– Tverrfaglige studier:

Plantevitenskap, miljøfag,
utviklingsstudier, mediefag,
etc.

C. Profesjons- vs. fagstudier: Forskjellig regellogikk?

- Profesjonsstudier

- Beslutningstakere

- Profesjonslærere

- Situasjonsoppfatning

- Utvikle studier (kunnskap og ferdigheter) (forsøkt) tilpasset **samfunnets «behov»**

- Premissleverandører

- Profesjonsfelleskap
- Yrkesorganisasjoner
- Arbeidsgivere
- Myndigheter
- Akkrediteringsorganer
- Etc.

- Fagstudier

- Beslutningstakere

- Fagpersonalet

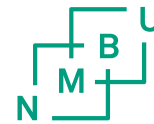
- Situasjonsoppfatning

- Utvikle studier som sikrer **«reproduksjon»** av fagkompetanse (bistå og på sikt erstatte fagpersonene)

- Premissleverandører

- Fagpersonalet
- Nasjonale og internasjonale fagfelleskap
- Etc.

D. Tilbudsstyrt utdanning (før 2002)

(Illustrasjon fra omkring 1980)

- STATLIG STYRING:

- Departementet tildelte spesifiserte budsjettposter og stillingshjemler på instituttnivå.
- Godkjente studieprogram og fastsatte måltall for opptak på studieprogram.

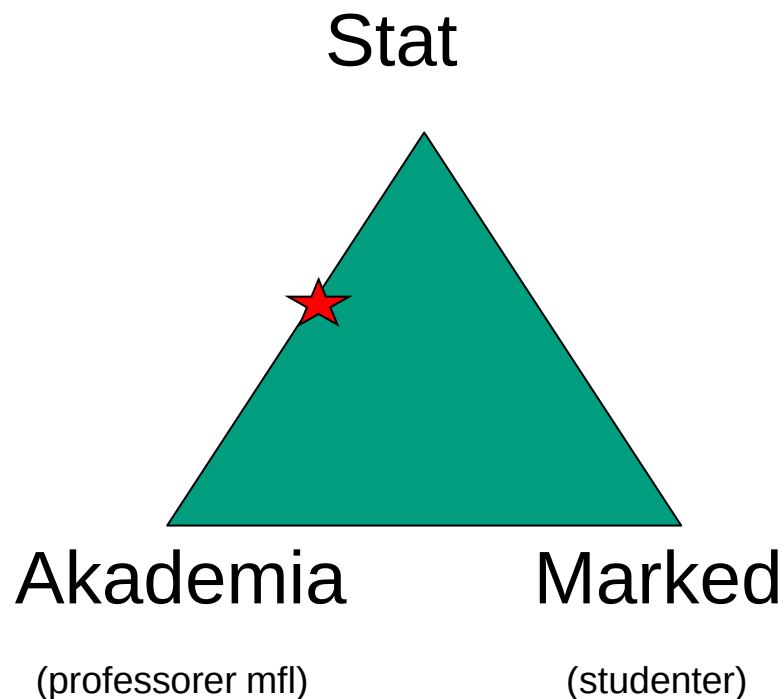
- AKADEMISK MEDBESTEMMELSE:

- Vitenskapelig ansatte bestemte faglige spørsmål (studieprogram, tilsettinger).

- Faglogikk: Påvirket av fagfellesskapenes normer for «best practise»

- Profesjonslogikk: Påvirket av fagfellesskapenes normer og innspill fra relevante samfunnsaktører (myndigheter, yrkesorganisasjoner etc.)

- MARKED: Etterspørsel *kunne* indirekte påvirke departementets beslutninger om dimensjonering

D. “Samfunn” og “Akademia” som pådrivere i tilbudsstyrte systemer

• PROFESJONSSTUDIER:

-Regellogikk: Stor “lydhørhet” for det som oppleves å være “samfunnets behov”

-Fare: For stor vektlegging av ferdigheter, kunnskap som “går ut på dato”.

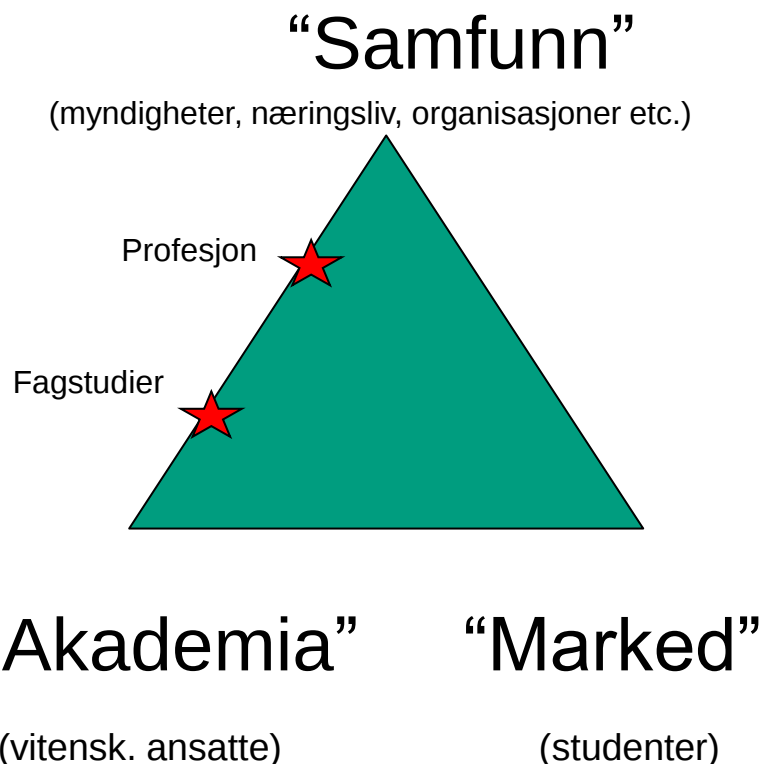
Eksempel: Mye kunnskap om bruk av plantevernmidler men lite generell kompetanse i biokjemi, miljøkjemi, plantefysiologi etc..

• FAGSTUDIER:

-Regellogikk: Reproduksjon av forskningskompetanse (teori og forskningsmetode). Påvirket av prestisjetunge aktørers praksis (“Drømmen om Amerika”)

-Problem: Kun en brøkdel blir forskere.

Relevans for forvaltning og næringsliv?

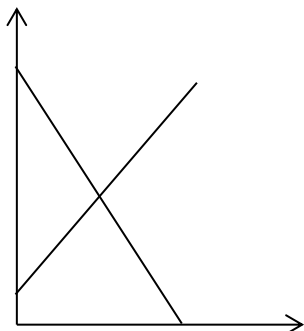
E. Kvasi-markeder i høyere utdanning fra 2002

Idealisert marked med autonome aktører og markedspriser

New public management:
Kvalitetsreformen 2002-

Statlig styring og finansiering

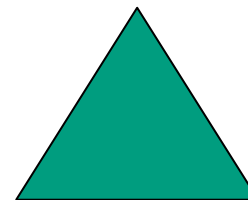
Selvregulerende «frie» markeder
(koordinerer, motiverer og informerer)

Kvasimarkeder:

- Politisk bestemte «priser» (resultatbasert finansiering)
- Kundene velger, staten betaler

Kvalitetssikring og etablering:

- Universitetene er selv-akkrediterende. Andre må søke NOKUT ved etablering av master- og phd.

Sentral planlegging og kommandolinjer

Normendring som konsekvens? Fra regellogikk til konsekvenslogikk?

«Utdanningskapasitet» større enn etterspørsel for de fleste typer studier
(pga. lav marginalkostnad)

Noen styringselementer:

- Sentral tildeling av fullfinansierte studieplasser
- Sentral dimensjonering av tilbud i helse- og lærerutdanning

E. Fortsatt en del tilbudsstyrte (hovedsakelig) profesjonsstudier

•TILBUDSSTYRTE STUDIER

Tilbud < Etterspørsel

Gjelder:

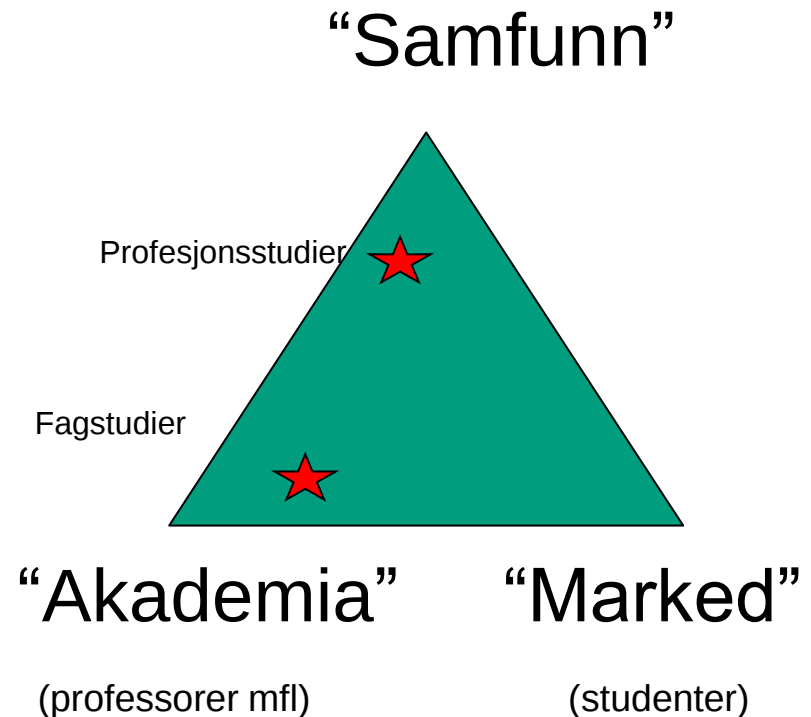
(a) Mange kostbare profesjonsstudier (medisin, fysioterapi, veterinær, arkitektur, musikk og teaterutdannelse etc.)

(Studier der “pris” < marginalkostnad pga undervisningsintensiv pedagogikk)

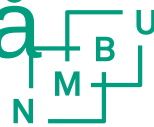
(b) Noen studier med høy prestisje: Øk-adm ved NHH, siving. ved NTNU, jus ved UiO etc.

-Konkurranse om studenter basert på studieprograms (og evt. institusjoners) “prestisje” som proxy for “kvalitet”

- **Opptakskrav** (poenggrenser)
- (Institusjonsstatus (forskningspublisering, synlighet))

E. Men - de fleste studier styres nå (trolig) av en markedslogikk

• ETTERSPØRSELSSTYRTE STUDIER:

Tilbud > Etterspørsel

(Fordi "pris">marginalkostnad og/eller fordi etterspørselen faller raskere enn kapasitetstilpasningen)

Gjelder: Noen profesjonsstudier (lærerutdanning etc.) og de fleste fagstudier og tverrfaglige studieprogram (ved de fleste studiesteder) (kfr. Samordna opptak)

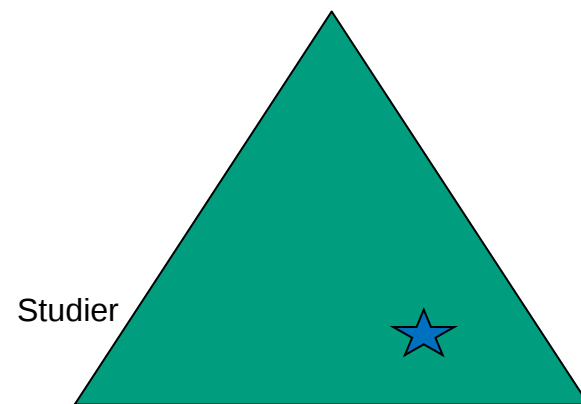
-**Konkurranse** basert på "**profilering av studietilbud**" (**innpakning**) gjennom prøving/feiling og kopiering (programnavn, annonsering og annen markedsføring)

- "Kjøpers marked", men "**kvalitet**" skjult for "kundene" og er derfor **neppe en viktig konkurranseparameter**

- Økt studiepoengproduksjon gir mulighet for "prestisjemaksimering" for fagmiljøet (og kan være en forutsetning for fagets overlevelse)

- Kostnadsjakt og inntjeningsfokus trumfer (ofte?) faglige hensyn ved utforming og gjennomføring av studietilbud.

"Samfunn"

"Akademia" "Marked"

(professorer mfl)

(studenter)